

Jerzy Dudziński
Uniwersytet Szczeciński

Nowe relacje cen a kierunki przekształceń struktury współczesnego handlu międzynarodowego

W opracowaniu przedstawiono analizę wpływu nowych relacji cen handlu międzynarodowego na przekształcenia struktury współczesnego handlu międzynarodowego zarówno w ujęciu geograficznym, jak i towarowym. Celem opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie: czy i w jakim zakresie nowe – względnie już trwałe – tendencje cen znalazły odzwierciedlenie w przekształceniach struktury handlu międzynarodowego. Badania opierają się na analizie danych statystycznych dotyczących cen światowych oraz obrotów handlu międzynarodowego w ujęciu wolumenowym i wartościowym. Zakres czasowy pracy obejmuje w zasadzie okres ubiegłej dekady, w poszczególnych przypadkach do porównań użyto także danych z wcześniejszych okresów. W odniesieniu do cen światowych wykorzystano dane sięgające lutego 2012 r. Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że nie można było zaobserwować wyraźniejszego wpływu nowych relacji cen na zmiany struktury towarowej i geograficznej współczesnego handlu międzynarodowego. Fakt ten należy wiązać przede wszystkim z kompensującym – w stosunku do ruchu cen – wpływem relatywnie wysokiej dynamiki wolumenu eksportu dóbr przetworzonych, zwłaszcza z Chin i innych krajów rozwijających się.

New price relations and directions of structural changes in contemporary international trade

The paper analyses the impact of new price relations on the changes in the geographical and commodity structure in contemporary international trade. The study attempts to establish whether the new – and relatively fixed – price tendencies are reflected in the structural changes of international trade and if so – to what extent. The research is based on an analysis of statistical data on the world prices and the international trade volume and value. The time span covers, in general, the previous decade, and sometimes references are made to earlier data. For the world prices, the data of February 2012 are used. The analysis concludes that there is no evident correlation between the new price relations and the commodity and geographical structure of international trade. This fact should be connected mostly with a compensating – in relation to price movements – effect of the relatively high dynamics of the exports of manufactured goods, particularly from China and other developing countries.

Keywords: world prices, international trade, prices vs. volume

Wprowadzenie

W ubiegłej dekadzie rozpoczął się proces wyraźnej poprawy relacji cen surowców i żywności do cen dóbr przetworzonych, który można określić – na zasadzie przeciwieństwa do występującego wcześniej zjawiska – zwieraniem się nożyc cen [por. Dudziński, 2011b, s. 69–83]. Proces ten występuje już stosunkowo długo, trwa bowiem około dziesięciu lat. Można więc mówić o jego względnie trwałym charakterze, tym bardziej że zdeterminowany jest on w znacznym stopniu czynnikami o charakterze strukturalnym (globalizacja gospodarki światowej). Wspomniane zjawiska (tendencje rynku cen i ich determinanty) doczekały się obszernej literatury, w której akcentuje się głównie przyczyny nowych relacji cenowych oraz ich skutki o charakterze makro- i mikroekonomicznym¹.

Interesującym problemem, zasługującym na szerszą analizę, jest współzależność ruchu cen i struktury współczesnego handlu międzynarodowego. Z jednej strony bowiem przekształcenia struktury geograficznej („nowa geografia handlu” w ujęciu P. Krugmana) są niewątpliwie istotną determinantą pojawienia się nowych relacji cen w handlu międzynarodowym², z drugiej natomiast wydaje się wysoce interesujące zbadanie kwestii wpływu tych nowych relacji na kierunki przekształceń struktury (towarowej i geograficznej) współczesnego handlu międzynarodowego.

Celem niniejszego artykułu jest zatem próba odpowiedzi na pytanie: czy i w jakim zakresie nowe – względnie trwałe – relacje cen znalazły odzwierciedlenie w przekształcaniu struktury współczesnego handlu międzynarodowego. Czy można było zarazem zaobserwować wpływ innych (dodatkowych) czynników, które łagodzą (kompensują) oddziaływanie nowych relacji cen lub też ewentualnie wzmacniają wpływ badanego czynnika na przekształcenia strukturalne handlu międzynarodowego.

W pierwszej części opracowania przedstawiono ogólne uwagi na temat kształtowania się nowych relacji cen w XXI w. W drugiej dokonano analizy zmian w strukturze towarowej światowego handlu, w tym także w szerszym horyzoncie czasowym. W kolejnej, ukazano zmiany w strukturze geograficznej z uwzględnieniem zarówno regionów, jak i wybranych krajów. W ostatniej części zawarto wnioski podsumowujące rozważania.

Zakres czasowy opracowania obejmuje w zasadzie okres ubiegłej dekady. Gdy było to możliwe wykorzystano również dane statystyczne za 2011 r., a niekiedy (ceny) także za 2012 r.

¹ Szczególnie interesujące w tym kontekście wydają się kolejne raporty i opracowania UNCTAD aktualizujące różnorodne aspekty nowych relacji cen [por. np. *Trade and Development*].

² Szerzej na ten temat zob. [Dudziński, 2004, s. 74–77; Dudziński, 2008, s. 103–117].

Materiały źródłowe – pochodzą głównie z IMF (ceny surowców i żywności), UNCTAD (wartość, wolumen i wskaźniki *unit value* światowego handlu), WTO (wolumen i wartość obrotów). Wysoce użyteczne okazały się ponadto liczne raporty i publikacje UNCTAD, Banku Światowego i IMF.

1. Ruch cen w handlu międzynarodowym w XXI wieku

W ostatnich dwóch dekadach obserwujemy zjawisko wyraźnego bezwzględnego, a także relatywnego (w stosunku do cen dóbr przetworzonych) wzrostu cen surowców i żywności w handlu międzynarodowym (por. tabela 1 oraz rys. 1). Wskazana tendencja ma charakter względnie trwały. Silny wzrost cen dóbr podstawowych – notowany w ujęciu bezwzględnym od 2003 r. – został bowiem przerwany w ujęciu średniorocznym tylko raz – w 2009 r. Od 2010 r. notuje się nadal silną zwyżkę cen dóbr podstawowych³ i dalszą poprawę relacji cenowych na ich korzyść.

Tabela 1. Dynamika i relacje cen w handlu międzynarodowym w latach 2003–2012 (2000=100)

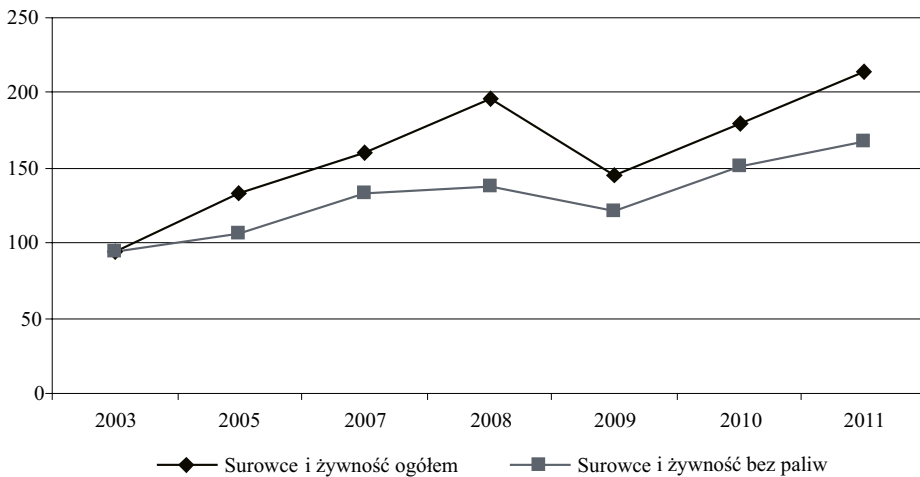
Wyszczególnienie	2003	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Wskaźniki dynamiki cen								
Surowce i żywność ogółem ^a	103	158	213	272	191	240	304	298 ^d
Surowce i żywność bez paliwa ^a	103	126	177	190	160	202	238	213 ^d
Wyroby przemysłu przetwórczego ^b	108	119	133	139	132	137	142 ^c	–
Relacje cen (ceny dóbr przetworzonych = 100)								
Surowce i żywność ogółem	95	133	160	196	145	179	214	–
Surowce i żywność bez paliw	95	106	133	137	121	151	168	–

a – wskaźnik cen IMF; b – wskaźnik cen UNCTAD w eksporcie krajów rozwiniętych gospodarczo; c – I kwartał; d – luty

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Handbook of Statistics, 2011] oraz www.imf.org/external/np/res/commod/table1a.pdf.

³ Podkreślenia wymaga w tym kontekście fakt, że tendencję relatywnego wzrostu cen surowców i żywności obserwowaliśmy już w drugiej połowie lat 90. ubiegłego wieku. Występowała ona jednak tylko w przypadku łącznego wskaźnika cen surowców i żywności (nie obserwowano jej bowiem w przypadku tzw. surowców nienaftowych, tzn. po wyłączeniu z ogólnego wskaźnika cen dóbr podstawowych bardzo ważnego produktu, tj. ropy naftowej). Obecna długookresowa poprawa relacji dotyczy już także samych cen surowców nienaftowych. Charakterystyczną – i zarazem stosunkowo mało znaną – cechą zjawiska relatywnego wzrostu cen surowców i żywności w drugiej połowie ubiegłej dekady było zarazem to, że wspomnianą tendencję notowano przy bezwzględnym spadku cen obu podstawowych grup produktów (dobra podstawowe i przetworzone), a tym samym łącznego wskaźnika cen w eksporcie światowym (na bazie USD). Szerzej na ten temat por. [Dudziński, 2004, nr 4].

W jej efekcie w lutym 2012 r. łączny wskaźnik cen surowców i żywności (IMF) wzrósł w ujęciu nominalnym o około 300% (2000 = 100). W ujęciu realnym (wskaźnik skorygowany przez wzrost cen dóbr przetworzonych) wyższa ta była też imponująca. Ceny dóbr podstawowych wzrosły bowiem w latach 2000–2011 aż ponad dwukrotnie (wsk. 214)⁴. Bardzo duży wpływ na kształtowanie się ukazanej dynamiki miała wyżka cen ropy naftowej (i innych paliw). Wzrost cen surowców i żywności bez paliw był bowiem dość wyraźnie niższy (por. rys. 1 i tabela 1). Wskazana tendencja została przerwana tylko raz – w 2009 r., jako skutek światowego kryzysu finansowo-ekonomicznego.

Rys. 1. Relacje cen surowców i żywności oraz artykułów przemysłu przetwórczego w handlu międzynarodowym w latach 2000–2011 (ceny dóbr przetworzonych = 100)

Źródło: jak w tabeli 1.

Podkreślenia wymaga względnie bardzo umiarkowany wzrost cen dóbr przetworzonych. W całym okresie 2000–2011 (I kw.) ceny te – w ujęciu nominalnym zwiększyły się zaledwie o nieco ponad 40%. Oznacza to oczywiście, że w ujęciu realnym (wskaźnik skorygowany przez wzrost łącznego wskaźnika cen towarów w handlu międzynarodowym) wystąpił ich wyraźny **bezwzględny spadek**⁵.

⁴ W rzeczywistości wzrost ten jest nieco niższy, z uwagi na uwzględnienie w przeliczeniu tylko I kwartału 2011 r. w przypadku cen dóbr przetworzonych.

⁵ UNCTAD szacuje bowiem wzrost łącznego wskaźnika *unit value* dla światowego eksportu w latach 2000–2010 na 155, a dóbr przetworzonych na 134 [por. *Handbook of Statistics*, 2011, s. 234] oraz tabela 1.

2. Zmiany struktury towarowej handlu międzynarodowego

Ukazane wyżej bardzo silne i względnie trwale zmiany ruchu cen w handlu międzynarodowym powinny znaleźć odpowiednie odzwierciedlenie w strukturze obrotów światowego handlu (w ujęciu towarowym, jak i geograficznym). Przekształcenia w strukturze towarowej światowego eksportu w omawianym okresie przedstawiono w tabeli 2. Uwzględniono w niej również wcześniejsze dekady, aby za punkt odniesienia przyjąć strukturę z lat 1980–1985, a więc okresu po silnej zwwyżce cen dóbr podstawowych, notowanej w latach 70.

Tabela 2. Struktura towarowa handlu międzynarodowego w latach 1955–2010 (w %)

Wyszczególnienie	1955	1980	1985	1990	2000	2008	2010
Surowce i żywność	50,2	40,8	33,0	26,5	22,7	30,8	29,5
w tym:							
żywność	20,2	10,2	9,5	9,3	6,8	7,1	7,5
paliwa	11,2	23,8	17,4	10,5	10,8	18,1	15,8
Wyroby przetworzone	49,8	57,3	65,0	70,5	74,9	66,4	67,0
w tym:							
maszyny i środki transportu	18,4	25,5	31,8	35,8	41,8	34,0	34,2
chemikalia	5,1	7,2	8,7	8,7	9,3	10,6	11,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *International Trade Statistics*, WTO, Geneva (różne roczniki).

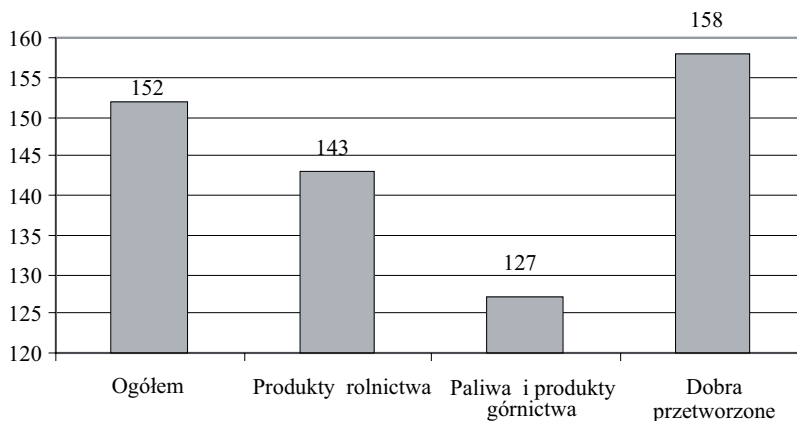
Pierwszym i zasadniczym wnioskiem płynącym z analizy danych zawartych w tabeli 2 jest to, iż zmiany strukturalne są dalece mniejsze od oczekiwanych. W latach 2000–2010 udział surowców i żywności ogółem wzrósł bowiem zaledwie o ponad 6 pkt. proc., a paliw o mniej niż 6 pkt. proc., odsetek przypadający na żywność nie zmienił się prawie w ogóle (wzrost o 0,7 pkt. proc.).

Warto również podkreślić, iż obecna rola odgrywana przez dobra podstawowe w handlu międzynarodowym (w ujęciu wartościowym) jest zdecydowanie mniejsza niż w 1980 r., a nawet w 1985 r. (por. tabela 2). Ukazana sytuacja musi więc budzić pewne zdziwienie, z uwagi na skalę przedstawionego wyżej długookresowego procesu wysokiej dynamiki cen dóbr podstawowych i wręcz drastycznej poprawy relacji cen na ich korzyść. W naturalny sposób pojawia się więc pytanie o przyczyny wskazanego zjawiska umiarkowanych zmian struktury światowego eksportu.

Wyjaśnienie można znaleźć w kształtowaniu się drugiego zasadniczego czynnika determinującego wartość eksportu (a tym samym udział towarów czy krajów i regionów w łącznym światowym eksporcie). Czynnikiem tym jest **wolumen**

obrotów, wpływający – równolegle do ceny – na ich poziom i dynamikę w wyrażeniu wartościowym, a tym samym na strukturę eksportu (importu).

Interesujące dane na ten temat zawarte są na rysunku 2. Wynika z niego, że w ubiegłej dekadzie wolumen światowego eksportu wyrobów przetworzonych zwiększył się o blisko 60%. Wolumen wywozu dóbr podstawowych rósł natomiast znacznie wolniej. Eksport artykułów pochodzenia rolnego – w cenach stałych – zwiększył się o 43%, a paliw i produktów górnictwa zaledwie o 27%.

Rys. 2. Dynamika wolumenu światowego eksportu wg grup towarowych w latach 2000–2010 (2000=100)

Źródło: [International Trade Statistics 2011, 2011, s. 202].

Oznacza to oczywiście, że nowe relacje cenowe były przenoszone na obroty handlu międzynarodowego w wyrażeniu wartościowym ze zróżnicowaną siłą, a wysokie tempo wzrostu wolumenu eksportu dóbr przetworzonych kompensowało skutki niekorzystnych – dla tych wyrobów – relacji cen.

3. Zmiany struktury geograficznej

Analizując zmiany zachodzące w strukturze geograficznej światowego eksportu można stwierdzić, iż jedną z najistotniejszych tendencji jest stały wzrost roli krajów rozwijających się (por. tabela 3). Ich udział zwiększył się bowiem w latach 2000–2010 o 10 pkt. proc., do około 42%. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że po wyłączeniu Chin udział ten w omawianym okresie pozostał w znacznym stopniu niezmienny (31,4% wobec 28,8% w 2000 r.). Oznacza to więc, że prawie cały przyrost udziału krajów rozwijających się był efektem rosnącej roli Chin i – w mniejszym zakresie – innych krajów eksporterów wyrobów przetworzonych.

Znaczenie państw o surowcowej orientacji wywozu zwiększyło się natomiast w dalece mniejszym stopniu. Można więc ogólnie stwierdzić, że – z uwagi na wpływ wolumenu – zmiana relacji cen w handlu międzynarodowym nie znalazła odpowiedniego odzwierciedlenia w przekształceniach jego struktury.

Tabela 3. Struktura światowego eksportu wg regionów i krajów w latach 1980–2010 (w %)

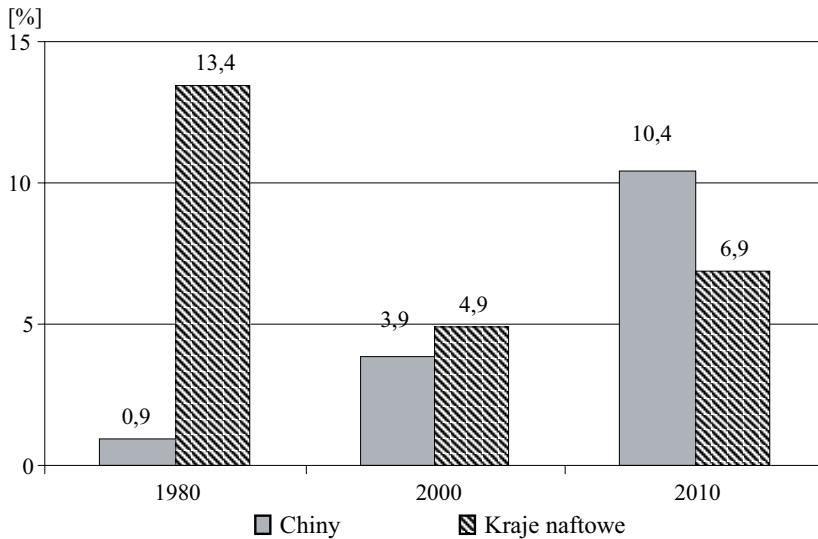
Regiony	1980	1990	2000	2008	2009	2010
Świat ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kraje rozwinięte gospodarczo	66,3	72,3	65,7	56,4	56,6	54,2
Kraje transformacji gospodarczej	4,2	3,4	2,4	4,6	3,8	4,0
Kraje rozwijające się	29,5	24,3	31,9	39,0	39,5	41,8
w tym:						
– bez Chin	28,6	22,5	28,8	29,6	29,9	31,4
– naftowe	14,4	5,6	5,5	8,5	7,2	6,9
– eksporterzy towarów przetworzonych	8,3	14,2	21,8	25,2	27,0	24,7
Wybrane kraje						
Chiny	0,9	1,8	3,9	8,9	9,7	10,4
Arabia Saudyjska	5,0	1,3	1,2	1,9	1,4	1,6
Rosja	–	–	1,6	2,9	2,4	2,6
Niemcy	10,3 ^a	11,8	8,5	8,9	9,0	8,4
USA	11,1	11,3	12,1	8,0	8,5	8,4
Japonia	6,4	8,3	7,4	4,9	4,6	5,0
Polska	0,7	0,4	0,5	1,0	1,0	1,0

a – wraz z NRD

Źródło: [Handbook of Statistics, 2011, s. 10–22].

Można więc także stwierdzić, że proces stałego zwiększania roli odgrywanej w światowym handlu przez eksporterów dóbr przetworzonych z krajów rozwijających się był także kontynuowany w ubiegłej dekadzie, mimo wysoce dla nich niekorzystnych relacji cen. Uwidaczniał się on oczywiście ze znacznie większą siłą we wcześniejszych dekadach, przy odmiennych („tradycyjnych”) relacjach cenowych. Szczególnie wymowny w tym kontekście jest fakt, że udział Chin w eksporcie światowym wzrósł w latach 1980–2010 z 0,9% do 10,4%, a krajów eksporterów towarów przetworzonych z 8,3% do blisko 25%, podczas gdy krajów naftowych spadł z 14,4 do 6,9% (w tym np. Arabii Saudyjskiej z 5,0% do zaledwie 1,6%) – por. tabela 3. Symbolicznym niejako odzwierciedleniem ukazanej wyżej tendencji jest rysunek 3, na którym przedstawiono udział Chin i krajów naftowych w światowym eksporcie w okresie trzech dekad.

Przekształcenia w strukturze światowego eksportu wywołane są oczywiście przez zróżnicowaną dynamikę wartości eksportu poszczególnych krajów i regionów. Eksport Chin wzrósł w ostatniej dekadzie ponad sześciokrotnie, podczas gdy Arabii Saudyjskiej tylko trzykrotnie. Względnie najwolniej rósł eksport tradycyjnych eksporterów z grona krajów rozwiniętych gospodarczo, w tym zwłaszcza USA (wzrost o około 60% – por. tabela 4).

Rys. 3. Udział Chin i krajów naftowych w eksporcie światowym w latach 1980–2010 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tabeli 3.

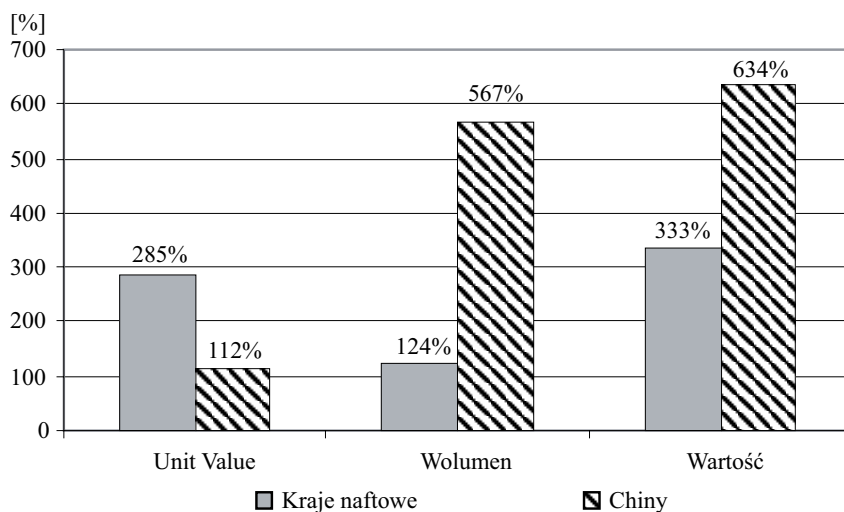
Dane zawarte w tabeli 4 wyraźnie wskazują, że najwyższą dynamikę wartości eksportu wykazują te kraje, które uzyskują najwyższe tempo wzrostu wolumenu wywozu (Chiny). Wspomniane kraje z powodzeniem kompensują bowiem niską (realnie ujemną) dynamikę cen eksportowych w swoim wywozie (por. rys. 4). Na marginesie można zwrócić uwagę, że Polska osiągając – w ubiegłej dekadzie – znaczący przyrost wartości eksportu, odnotowała zarówno względnie wysoką dynamikę cen eksportowych, jak i wolumenu wywozu. Z kolei Norwegia jest typowym przykładem kraju, który mimo uzyskiwania wysokiej dynamiki cen (znaczny udział paliw w wywozie), zwiększył swój eksport względnie nieznacznie (poniżej średniej światowej). Wiąże się to z bardzo umiarkowanym w tym kraju, przyrostem wolumenu wywozu.

Tabela 4. Wskaźniki dynamiki cen i wolumenu eksportu wg regionów i krajów w latach 2001–2009 (2000=100)

Regiony i kraje	Ceny	Wolumen	Wartość
Świat ogółem	155	153	235
Kraje rozwinięte gospodarczo	154	132	194
Kraje transformacji gospodarczej	255	156	400
Kraje rozwijające się	154	202	308
w tym:			
– bez Chin	167	160	264
– naftowe	285	124	333
– eksporterzy towarów przetworzonych	112	270	302
Wybrane kraje			
Chiny	112	567	634
Arabia Saudyjska	335	98	305
Rosja	268	141	377
Niemcy	144	160	230
USA	123	133	163
Japonia	104	155	160
Norwegia	219	100	219
Polska	186	265	491

Źródło: [Handbook of Statistics, 2011, s. 2–26, 226–255; Rocznik Statystyczny..., 2011, s. 45].

Rys. 4. Dynamika *unit value*, wolumenu i wartości eksportu Chin i krajów naftowych w latach 2000–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tabeli 4.

Podsumowanie

Rozważania przeprowadzone w niniejszym opracowaniu wskazują, że zjawiska obserwowane w sferze handlu międzynarodowego zdeterminowane są w znacznej mierze przez proces globalizacji gospodarki światowej. Zmniejszenie barier w sferze przepływów towarów i kapitału w skali całego świata (a także procesy deregulacji rynków finansowych znajdujące swoje odbicie także w ruchu cen na rynkach towarowych)⁶ spowodowały z jednej strony powstanie tendencji w kierunku relatywnego osłabienia wzrostu cen dóbr przetworzonych (i obniżenie tempa inflacji), z drugiej natomiast – **sprzyjały przyspieszeniu dynamiki wzrostu wolumenu wywozu tych dóbr z krajów o niższych kosztach produkcji**. W ten sposób nowe relacje cen nie znalazły odpowiedniego odzwierciedlenia w przekształceniach struktury światowego eksportu, a wcześniejsze długookresowe tendencje były w znacznym stopniu nadal kontynuowane (przynajmniej w przekroju geograficznym).

Z drugiej strony można także stwierdzić, że tezy tradycyjnej teorii międzynarodowych stosunków ekonomicznych (znajdujące pełne potwierdzenie w praktyce gospodarczej) kładące nacisk na **ograniczenie podażowe** w produkcji surowców i żywności są nadal – w znacznej mierze – aktualne⁷. Przedstawiona w opracowaniu analiza jest tego – jak się wydaje – bardzo dobrą ilustracją.

Autor pragnie złożyć podziękowania dr. J. Narękwiczowi za pomoc i uwagi przydatne przy opracowywaniu niniejszej publikacji.

Bibliografia

- Dudziński J., 2004, *Nowe zjawiska w ruchu cen handlu międzynarodowego*, Bank i Kredyt 2004, nr 4.
- Dudziński J., 2008 *Cena i wolumen jako czynniki eksportu regionów i krajów*, [w:] *Konkurencyjność w handlu międzynarodowym*, red. K. Kaszuba, M. Maciejewski, S. Wydymus, UE w Krakowie, Kraków.
- Dudziński J., 2011a, *Evolution in Financial Investor's Engagement in Commodity Markets*, *Journal of International Studies*, vol. 4, no. 1.
- Dudziński J., 2011b, *Proces zwierania się nożyc cen w handlu międzynarodowym i jego przyczyny*, [w:] *Gospodarka międzynarodowa. Wyzwania i nowe trendy*, red. J. Schroeder, Ł. Puślecki, Zeszyty Naukowe UE w Poznaniu, Poznań.
- Fosu A.K., 1996, *Primary Exports and Economics Growth in Developing Countries*, *World Economy*, vol. 4.
- Handbook of Statistics*, 2011, UNCTAD, New York.

⁶ Por. np. [Dudziński, 2011a, s. 44–55].

⁷ Zob. np. [Oyejide, 2007; Fosu, 1996].

International Trade Statistics, WTO, Geneva (różne roczniki).

Oyejide T.A., 2007, *Relaxin Export Supply Capacity Constraints and Promotion Export Expansion and Diversification in Africa*, African Development Review.

Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego Polski, 2011, GUS, Warszawa.

Trade and Development Report, UNCTAD, New York (za lata 2005–2011).

www.imf.org/external/np/res/commod/table1a.pdf.